

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ

Τι μπορεί να πει η ψυχανάλυση σήμερα για τον «αυταρχισμό» και την «αυθεντία»; Τι σημασία έχουν αυτές οι έννοιες στη σχέση αναλυτή και αναλυόμενου; Ποιές είναι οι εκφάνσεις τους, σε ομαδικό ή /και συλλογικό επίπεδο, στους ψυχαναλυτικούς θεσμούς και στην κοινωνία;

Το πρώτο ερώτημα που τίθεται αφορά την ίδια την ψυχαναλυτική σχέση. Μπορούμε να σκεφτούμε τον ψυχαναλυτή ως «αυθεντία» σε δυο αλληλένδετα επίπεδα: στο γνωσιακό επίπεδο, της θεωρίας, και σ' εκείνο της ψυχαναλυτικής πράξης. Η ψυχαναλυτική θεωρία με αφετηρία το φροϋδικό έργο μας προσφέρει σήμερα έναν εξαιρετικό πλούτο καθώς, κατά την ανάπτυξή της, περιλαμβάνει πλέον πολλές και διαφορετικές απόψεις για την apparatus και τη λειτουργία του γνωσιακού της αντικειμένου, δηλαδή του ασυνείδητου, αλλά και για την κλινική πρακτική της. Ανάμεσα σε τόσες θεωρητικές προσεγγίσεις, πώς θα προσδιορίζαμε σήμερα, σε γνωσιακό επίπεδο, την έννοια της «αυθεντίας»; Επιπλέον, από τις σύγχρονες ψυχαναλυτικές θεωρίες απορρέουν διαφορετικές κλινικές προσεγγίσεις, που μας οδηγούν στο δεύτερο ουσιώδες ερώτημα: τι ρόλο παίζει η «αυθεντία» του ψυχαναλυτή τη στιγμή της ψυχαναλυτικής συνεδρίας;

Την έννοια της «αυθεντίας» τη συναντάμε καταρχάς στον Φρόιντ (*Περατή και Μη Περατή Ανάλυση*, 1937), ο οποίος, μιλώντας ακριβώς για την «αυθεντία» του αναλυτή, γράφει ότι ο αναλυτής θα πρέπει να κατέχει «ένα είδος ανωτερότητας», ώστε να αποτελεί ένα «πρότυπο» ή ένα είδος δασκάλου για τον αναλυόμενο. Τι εννοεί άραγε, με τους όρους «αυθεντία» (*authority*) και «ανωτερότητα» (*superiority*); Πρόκειται για μια σχέση δύναμης και υπεροχής; Καθώς προχωρά στο ίδιο κείμενο, ο Φρόιντ μας βοηθά να επεξεργαστούμε αυτά τα ερωτήματα προσθέτοντας μια ακόμα θεώρηση της «αυθεντίας». Εκείνη της αλήθειας, θυμίζοντάς μας πως εκείνο που δεν πρέπει να ξεχνάμε είναι ότι η αναλυτική σχέση βασίζεται στην «αγάπη για την αλήθεια» και ότι «αποκλείει οποιαδήποτε μορφή απάτης ή προσποίησης».

Αργότερα, στο κείμενο *Κατασκευές στην ψυχανάλυση* (1937), επεκτείνοντας την κατανόηση του όρου «αυθεντία» προκειμένου να είναι συμβατή με την αυθεντικότητα, αναφέρεται στη σημασία της αναγνώρισης των εξελίξεων, όπως αυτές επισυμβαίνουν στη σχέση αναλυτή και αναλυόμενου. Εδώ, ο Φρόιντ γράφει ότι ο αναλυτής που έχει κάνει κάποιον «λάθος» θα πρέπει να το ομολογήσει στον αναλυόμενο «χωρίς να θυσιάσει την αυθεντία (*authority*) που κατέχει».

Σ' αυτό το σημείο πλησιάζουμε στον δεύτερο όρο της θεματικής του Συμποσίου, τον αυταρχισμό. Ο αναλυτής «κατέχει» θέση «αυθεντίας», επιβεβαιώνει ο Φρόιντ, αλλά μιας «αυθεντίας» που μπορεί να αναγνωρίσει τυχόν «λάθη και ελλείμματα», απομακρύνοντας με αυτόν τον τρόπο τον κίνδυνο του αυταρχισμού. Ο αναλυτής αυτός δεν μοιάζει διόλου να λειτουργεί με αυταρχισμό. Αντίθετα πρόκειται για έναν «ειδικό» που ο ρόλος του δεν είναι να επιβάλλει τη δική του ανωτερότητα ή υπεροχή γνώσης, αλλά να επιτρέψει στον αναλυόμενο, μέσα από τη διαπροσωπική εμπλοκή της ψυχαναλυτικής διαδικασίας, να γνωρίσει τη δική του «αλήθεια» («γνώθι σαυτόν»)· μια αλήθεια «βιωματική» η οποία, διακινώντας και ζωντανεύοντας το συναίσθημα, απελευθερώνει και διευρύνει τη σκέψη.

Αν λάβουμε υπόψη την πολυφωνία, η οποία όπως προαναφέραμε, χαρακτηρίζει σήμερα την ψυχαναλυτική θεωρία και πρακτική, η έννοια της αυθεντίας παρουσιάζεται με διαφορετικούς όρους. Όπως για παράδειγμα στη μεταψυχολογική και κλινική θεώρηση που προτείνει ο W.R. Bion ο οποίος μιλάει για μια στάση «χωρίς μνήμη και επιθυμία», μια στάση που επιτρέπει στον αναλυτή να «αντέχει να μην γνωρίζει». Υποστηρίζει δηλαδή, μια στάση που ευδοκμεί στο πλαίσιο της «ενεργού περιέργειας» και της «αναλυτικής ονειροπόλησης». Σε αυτές τις συνθήκες γεννιέται η δυνατότητα αναμονής και υπομονής, που ευνοεί την ανάδυση ψυχικού υλικού και επιτυγχάνει, εν τέλει, να προσδώσει νόημα και συγκρότηση στα προηγουμένως απωθημένα ή διχοτομημένα κομμάτια του εαυτού.

Επιπλέον, μια τέτοια ψυχαναλυτική προσέγγιση περιέργειας και αναμονής, συν-ηχεί εμμέσως με τη σκέψη του D.W. Winnicott, του R. Britton, καθώς και γαλλόφωνων αναλυτών, όπως η P. Aulagnier και η J. Kristeva, όταν μας προειδοποιούν για τους κινδύνους μιας κατεξοχήν ενεργητικής στάσης-παρέμβασης του αναλυτή. Παρέμβαση η οποία, όπως επισημαίνει ο Winnicott, μπορεί να βιωθεί ως απειλητική καταπάτηση-εισβολή, ως ένας σφετερισμός που διακόπτει την αίσθηση συνέχειας της ύπαρξης ("going on being") ενός εύθραυστου εαυτού. Συνεπώς, η έννοια της αυθεντίας του ψυχαναλυτή, όπως εμφανίζεται στην ψυχαναλυτική πράξη, σύμφωνα με τον W.R. Bion και τον D. W. Winnicott, χαρακτηρίζεται ως μια στάση αναμονής, που θα επιτρέψει, εν τέλει, την εκτύλιξη της αναλυτικής σχέσης και την ανάδυση του ψυχικού υλικού του αναλυόμενου.

Τέλος, θα επιχειρήσουμε να εξετάσουμε τη θέση των όρων «αυθεντία και αυταρχισμός», στο κοινωνικοπολιτικό πεδίο. Ο Φρόιντ έχει υποστηρίξει ότι, σπανίως η ατομική ψυχολογία μπορεί να αγνοήσει τις σχέσεις του ατόμου με τους άλλους. Γράφει, ειδικότερα, στο *Ψυχολογία των μαζών και ανάλυση του Εγώ* (1921): «...από την αρχή ... η ατομική ψυχολογία... είναι ταυτόχρονα και μια κοινωνιολογική ψυχολογία». Οι έννοιες που συζητάμε στο 10ο Συμπόσιο αφορούν αναμφίβολα την κοινωνία και την ανθρωπότητα γενικότερα, όπου παρατηρούμε και πάλι, τελευταία, σε παγκόσμιο επίπεδο, την ανάδυση απολυταρχικών ηγετών και καθεστώτων, παράλληλα με τον αιώνιο ανταγωνισμό μεταξύ ομάδων, που συχνά καταλήγουν σε βίαιες συγκρούσεις. Μοιάζει σαν ο κόσμος μας να γίνεται όλο και πιο εχθρικός και επικίνδυνος.

Ο Φρόιντ, ζώντας και δημιουργώντας ανάμεσα στους δυο παγκοσμίους πολέμους, είχε πλήρη επίγνωση της καταστροφικότητας που υπάρχει στο ανθρώπινο είδος. Αφήνει όμως να φανεί και μια νότα αισιοδοξίας την οποία μας κληροδοτεί, όταν γράφει ότι «η φωνή της λογικής είναι ήπια, αλλά δεν αναπαύεται μέχρι να βρει ακρόαση...» (*Το μέλλον μιας αυταπάτης*, 1927).

Η αισιοδοξία αυτή έγκειται, ίσως, στο ότι η φωνή που θέλει να ακουστεί, που ζητά επικοινωνία και κατανόηση δεν σταματά ποτέ. Ακόμα και αν κάποιες φορές χαμηλώνει τόσο, ώστε σχεδόν να μη γίνεται αντιληπτή. Ακούραστη, δεν αναπαύεται «μέχρι να βρει ακρόαση» μια φωνή που συνιστά, ίσως, και μια ασίγαστη κίνηση προς εκείνο που ο Φρόιντ εκτιμά ως ένα «πολύ σημαντικό βήμα» στην εξέλιξη της ανθρώπινης διάνοησης, ήτοι την τελική επικράτηση της αρχής της πραγματικότητας, με τίμημα πάντα τον ανθρώπινο πόνο, (*Διατυπώσεις για τις Δύο Αρχές της Ψυχικής Λειτουργίας*, 1911). Αυτόν τον ανθρώπινο (ψυχικό) πόνο η ψυχανάλυση επιχειρεί να τον μετατρέψει σε ψυχική ελευθερία, κάτι το οποίο μας επιτρέπει να φανταζόμαστε και να ονειρευόμαστε.

Μαρίνα Περρή

Δημήτρης Τζάκσον